Bela Duranci

STIPAN KOPILOVIĆ

(1877—1924)

A századfordulón, a tizenkilencedik század utolsó éveiben és a huszadik század küszöbén alapos változások mentek végbe a vidék képzőművészeti életében. Késve bár, de megjelenik az impresszionizmus. Délszláv területen „az 1900-ban megtartott első szlovén kiállításon az impresszionizmus művészetszemléletként jelentkezett"[1], miután „Skofja Loka — ahogyan Stele mondja — a szlovén impresszionizmus Barbizonává vált".[2] „Szerbiában az első valóban impresszionista képek megjelenését az 1907-es év jelzi: Milovanović *A szkopjei Dušan cár híd,* Mališa Glišić *Tašmajdan* és Nadežda Petrović *Deregljék a Száván* című festménye."[3]

A horvát festészetet az idő tájt a szecesszió és némileg Emanuel Vidović korábbi impresszionista útkeresései uralták, Szarajevóban pedig — Pero Popović, Branko Radilović és Todor Švrakić 1907-es közös tárlatán — a Prágai Akadémia plein air irányzata jutott kifejezésre.

A mai Vajdaság területét szintén felrázták az új szellemi áramlatok, megbolygatták Ausztria—Magyarországnak ezt a poros és földhözragadott, de már gazdaságilag megerősödött vidékét. Az építészek, a magyar szecesszió stílusában emelt paloták építői gondoskodtak arról, hogy a konzervativizmus jelzői ne nehezedjenek végtelenségig a vidék művészetére. Élénk épületeikkel Szabadka, Zenta, Újvidék és más városok arculatát gazdagították.

Ugyanakkor a kor impresszionista festőinek alkotásai homályba merültek. Valamikor vásznaik a friss szellő lengedezését jelentették a megcsontosodott akadémizmus légkörében, a budapesti Nemzeti Szalonnal ellentétben, amely hervatag nagyságok másodosztályú képeivel halmozta el vidékünk közönségét. A ritkaságszámba menő plein air és impresszionista fogantatású alkotások a magáraébredés és a fiatalos lázadás hirnökei voltak.

Találkozóhelyük, szellemi központjuk a természeti szépségekben gazdag Nagybánya lett. Hollósy Simon (1857—1918) megérkezésével — 1896-tól 1902-ig — a müncheni plein air festés válik népszerűvé, utána Fe-

renczy Károly (1862—1917) hatására a szabad festőiskola az impresszionizmushoz közeledik. „A Nagybányai iskola csúcsát az 1896 és 1906 közti évtized képezi."[4] Az egyensúly akkor bomlik meg, amikor Czóbel Béla (1883—1916), Segonzac barátja, a Salon d' Automne 1905-ös kiállításának részvevője képeivel zavart kelt a fiatalok között, akik az új művészet forrását keresve Párizsba mennek. Matisse első tanítványai között találjuk Bornemissza Gézát (1884—) és Perlott—Csaba Vilmost (1885—1955).

Vajdaság művészetén a nagybányai avantgarde törekvések hatása érezhető. A zombori Mály József (1869—1901) 1896-ban került a festőiskolába, a „torontáli festőknek" nevezett nagybecskerekiek (zrenjaniniak) 1899-től állítanak ki rendszeresen. Ugyancsak gyakori vendég Nagybányán Hollósy tanítványa és Cziffer Sándor (1880—1962) helybeli festő barátja, Pechán József (1875—1922).

Egészen más utat tett meg az impresszionizmusig a nem eléggé ismert művészünk, a bajmoki Stipan Kopilović, aki foglalkozása szerint borbély volt.

Száz évvel ezelőtt, 1877. március 24-én született Bajmokon Feliks Kopilović szegény sorsú földműves és Klara (született Parčetič) hetedik gyermekeként. Hosszas európai vándorlás után Topolyára tért vissza, ahol 1924. március 18-án halt meg. Gyermekei Mária és Károly akkor még kicsik voltak, és nem emlékeznek apjukra. Felesége, Mikó Terézia már nem él. A festő rokonságából nem ismerünk senkit, kivéve zombori unokahúgát, Marija Janković nyugdíjast, aki a művész Budapesten élő fiához, Károlyhoz utasított bennünket.

Balázs G. Árpád (1887—) grafikus és festő még emlékszik a topolyai parkban rendezett közös összejövetelekre, Kopilović egyik készülő képére, és az 1923 decemberében tartott megbeszélésekre, amelyeken a Vajdasági Művészek Szövetségének megalakítását vették tervbe. A részvevők közül már csak Balázs Gábor él és alkot.

Az agyhártyagyulladásban elhalálozott Stipan hihetetlenül gyorsan kihullott az emlékezetből. Képeit még kiállították néhányszor, majd feledésbe merült. Mindössze tizenegy festménye és négy, a bajmoki katolikus templom számára készült falfestménye maradt fenn. Csekély hagyatéka mégis századunk első két évtizedének legtehetségesebb vajdasági festői közé emeli.

A környezet, amelyben felnőtt és negyvenöt éves koráig élt, legalább annyira érdektelen, mint amennyire jellemző lehet a szorgalmas és önfejű borbély, kíváncsi és bolyongó impresszionista festő arculatának rekonstruálásakor, aki Szabadka és egész Vajdaság képzőművészeti életének szervezője volt. Nem érezte szükségét, hogy művészi hivatását polgári diploma formájában elismerjék. Festeni Budapesten, Münchenben, Párizsban, Firenzében és Rómában tanult. A fény, a nap, az alkotás öröme, a villanó tiszta színek iránt kötelezte el magát, ami alkotásaiban is kifejezésre jutott. Feltételezéseink szerint termékeny alkotó lehetett, a

körülmények viszont úgy hozták, hogy életművét alig lehet rekonstruálni, mert vásznai és vázlatai eltűntek.

Amikor ez a képzetlen borbélylegény festeni kezdett, a milleneumi idők konzervatív művészetszemlélete uralta a vidéket, habár Szabadkán érezhetőek voltak a kor haladó képzőművészetének hatásai.

Mesterházy Kálmán (1867—1898) első tárlatát 1881-ben rendezte meg szülővárosában. Szabadkára rendszeresen eljutottak a Nemzeti Szalon vándorkiállításai, és itt állított ki később Kopilović első tanítómestere, a népszerű festő és grafikus Morelli Gusztáv (1848—1909), akit főleg a híres magyar festők: Mészöly, Gregus, Kelety, Feszti és Munkácsy alkotásairól készült grafikái tettek ismertté.

Szabadkán élt Petar Buljovčić, Blaskovich—Bátori Mihály és Szirmai Antal is. Aczél Henrik volt a dél-magyarországi képzőművészek szövetségének titkára. A városban megtelepedett építészmérnökök — a magyar szecesszió jelentős nevei: Lechner Ödön, Pártos Gyula, Jakab Dezső, Komor Marcell és Raichle J. Ferenc — a vendégszeretetet élvezve sorra tervezték értékes palotáikat. Egyre több fiatal készült művésznek. Jelena Čović és Angelina Mačković Münchenben, Telcs Ede és Bence Ferenc Bécsben, Antun Bačić pedig Zágrábban, később pedig a müncheni Akadémián folytatta tanulmányait.

Stipan Kopilović első képe tehetségről tanúskodik, és a képzőművészetben járatlan borbélysegéd festészetének fontos határkövét képezi. Valószínűleg az 1895—96-os évek táján keletkezett. A bácsi püspökség tulajdonában levő festmény a *régi bajmoki templomot* és a környező épületeket ábrázolja. Előtérben a nagy, akkor még beépítetlen tér. Kopilovićnak valószínűleg hiányérzete támadt, azért egészítette ki az egyébként jól megtervezett és minden felesleges részlet nélküli képet — elég ügyetlenül — emberi figurákkal. Bár Kopilovićnak ez a korai alkotása festészeti járatlanságra és képzetlenségre vall, mégis van egy erénye: egy éleslátású falusi fiatal őszinte látásmódját tükrözi.

Ennek a naiv plein air-jellegű festménynek a szerzője nem tudhatta, hogy 1896. május 6-án Nagybányán hőskorszakába lép a magyar tájfestészet, és Szinyei Merse Pált (1845—1920) sem ismerte, aki a francia impresszionistáktól függetlenül festette meg 1872-ben a Majálisát. Egy 1904-ben írt és közzétett cikk ismertet meg bennünket a borbélyfestő további sorsával. Az alább elmondottak valószínűleg megfelelnek a valóságnak: „Kopilovity akkor vált ki először a bajmoki borbélysegédek közül, amikor Pestre ment. Ezt a kiválást gúnyosan nézték a kollégák, a későbbiekben irigyen. Már otthon is rajzolgatott, mintázott a fiú; — Pesten, ahol sokminden felizgatta művészi érzékét, még többet."[5] A döntő lépést Kopilović 1896 táján tehette meg húszéves korában, vagy még előbb.

„Valamelyik borotválkozó úrnak feltűntek a rajzai, elküldte Morelli Gusztávhoz, a Mintarajziskola igazgatójához. Morelli figyelmesen átnézte a vázlatokat.

— Kitől tanult maga rajzolni?
— Senkitől.
— Akar-e az iskolámba járni?
— Szívesen, nagyságos uram!
— Igen ám, de végzett-e középiskolát?
— Én kérem, egyszerű borbélylegény vagyok.
— Sebaj. Renkívüli hallgató lesz, míg le nem teszi legalább a négy polgári osztály vizsgáját."[6]

Az idézetek Schóber Béla[7] felhívásából valók, amelyben a közvéleményt akarja megnyerni Kopilović további iskoláztatásának támogatására. Kopilović ugyanis 1904 nyarán Münchenből hazajött Bajmokra, és a község által rendelkezésére bocsátott „műteremben" (az iskola egyik tantermében) dolgozgatott. Schóber egy hatalmas, masszív keretbe foglalt vásznat pillantott meg nála: „Első pillanatra fölismertem (éppen Münchenből jövet) Rubens Krisztus a keresztfá-ját."[8]

Barátja, aki az esetet lejegyezte, megdicséri a bajmoki templom számára készült másolatot, mert fejlődésének egy újabb állomását látja benne. A másolatot valószínűleg még Müchenben készítette, mert a Bajor Királyi Akadémia egy 1903. április 3-i keltezésű irata szerint Kopilović az 1902/03-as iskolaévben Halm professzor (Peter Halm grafikus 1854—1923.) tanítványa volt. Kopilović annak idején a kalocsai érsekség és Szabadka város ösztöndíjasaként, valamint a tehetősebb bajmokiak támogatásával tanult.

Schóber feljegyzése szerint: „A Mintarajziskola után következett az Iparművészeti Iskola és aztán München."' „Schóbernek ez a mondata nem eléggé világos, mert valamikor 1890 táján egy intézménnyé vált a Felső iparművészeti Iskola és az Iparművészeti Múzeum, amelynek Lechner és Pártos által tervezett épülete 1896-ban készült el. „A Mintarajziskola akkor az iparművészek továbbképző intézményévé vált."[10] Stipan Kopilović éppen ennek a Magyar Királyi Állami Iparművészeti Iskolának a nyilvántartásában szerepelt fafaragóként 1900 és 1902 között, amiből ugyanis nem derül ki, hogy hol volt az ideig. (Morelli szintén annak tanult), és a Müncheni Akadémia grafikus hallgatójaként tért vissza Bajmokra.

Szülővárosában tartózkodva új változatában festette meg *a bajmoki templomot*. A. K. 1904. jelzéssel ellátott kép átgondolt szerkezetű, pontosan meghatározott elképzelés és méretarányok szerint, hozzáértéssel készült. A nézőpont jelentéktelen mértékben jobbra tolódott, két baloldali épületet elhagyott, így tárgya hangsúlyozottabbá vált: a templom és a plébániahivatal összhangban és mesterkéletlenül töltik ki a vásznat. Egy évtizedes fejlődése szembeötlő, de palettájáról hiányzik a fény, színei elfojtottak és nyersek. Bár előző alkotása esetlen, mégis van hangulata!

Egyetlen jel sem mutat arra, hogy Kopilovićnak kapcsolata lett volna a nagybányai fiatalokkal. Az említett kép még a lehetőségét is kizárja

ennek. Nevét később sem találjuk a nagybányai művésztelep, illetve szabad festőiskola látogatóinak és tanítványainak listáján. Ez idáig nincsen adatunk arról, hogy festőnk vagy a többi szabadkai művész kapcsolatban állt volna Hollósy müncheni műtermével. Arra sincs bizonyítékunk, hogy bármiféle formában kapcsolódtak volna Anton Ažbe (1862—1905.) köréhez.

Ismeretes viszont, hogy Kopilović nem folytatta akadémiai tanulmányait. Valószínűleg az akkori München nemzetközi forgataga késztette fafaragónkat és grafikusunkat önállósodásra. Meglehet, hogy éppen az ösztöndíj megszűnése miatt szakította félbe festészeti tanulmányait.

Legközelebbi adatunk 1908-ból való. Stipan Kopilović kérésére a bajmoki község szegénységi bizonyítványt állított ki részére április 23-i keltezéssel, amelyben megállapították, hogy „... párizsi lakos, festőművész növendék, teljesen vagyontalan..."[11] Egy valamivel későbbi francia dokumentum, Marnec la Coqette város lakónyilvántartási könyvének 1909. november 8-i keltezésű kivonata Kopilovićot borbélyként tünteti fel.[12]

Időközben felújították a bajmoki templomot.[13] A harangtorony helyébe kereszthajót és apszist építettek, mert az új torony az ellenkező oldalon kapott helyet. Az újonnan épített templomrész négy nagyméretű mennyezeti kompozícióját Stipan Kopilović készítette. A régi mestereket kiválóan másoló diák nem illetődött meg a régi templomrészt festő Jakobey Károlynak (1826—1891.) a tekintélyétől, hagyományosan sötét tónusú, akadémista modorban készült képeitől. Kompozícióin szabadabban bánt az alakok elhelyezésével. A pálmafák alatt zajló tengerparti élet, és az annak megfelelő enteriőrök világosságát és élénk színeit vitte a falakra. Mintha csak felszínesen érintette volna Kopilovićot a kor uralkodó irányzata, a szecesszió, pedig a felújított bajmoki templom mind a négy jelenetén a plein air festés jutott érvényre. Csodálatra méltó a bátorság, ahogyan a festő megalkuvás nélkül szembeszállt a hagyománnyal, Jakobey autoritásával és a falusi ízléssel. Még meglepőbb, hogy alkotásait elfogadták és mindmáig megőrizték.

Ezzel egyidőben három kisebb olajképet is festett a palicsi Dr. Joca Milekić Bácskai Galériája számára. A vajdasági műalkotások rendkívül becses gyűjtője jóvoltából festőnknek az a három főműve ma a szabadkai Városi Múzeum művészeti osztályának gyűjteményében található. Az első kettőt 1907-ben, a harmadikat (a legjobbat) 1908-ban festette.[14]

Kikötő és *Tájkép* című olajképeinek, dús, élénk színeit napfény és levegő járja át. Könnyed, remegő vonásai Kopilović impresszionista szemléletmódjából következnek. A *Kikötő* árnyalati fokozatai, a *Tájkép* áttetsző színei, fényeinek és ibolyaszín árnyékainak játéka egy érett impresszionista festőt állítanak elénk, aki alkotásaival 1907-ben Párizsból visszatért szülőföldjére. A szabad színkezelés, a hangulat és a napfény egészen másra vall, mint amit a bajmoki templomról készült második, 1904-es képéről leolvashattunk. Színei akkor még fénytelenek voltak, a

levegőt sem töltötte be remegés, mert a nyugalmat árasztó müncheni plein air festést képviselte.

A *Kikötő* és a *Tájkép* poézisét a következő évben a *Hajó a Szajnán* követi, hűen kifejezve alkotónk szín- és formaérzékének további tökéletesedését. A kék, barna, zöld és fehér foltokat gyors mozdulatokkal, széles ecsettel vitte vászonra. A kép középpontját sárgával hangsúlyozta, a vízen kék, sötétbarna és vöröses remegések, a háttérben húzódó város ibolyaszín körvonala levegőt és fojtott fényt permetez a vászonra. Munkái Albert Marquet (1875—1947.) későbbi festményeire emlékeztetnek.

Ösztönös színkeverése, a levegős és napfényes színhatásokért való lelkesedése, a megfestett tárgyak körvonalainak és részleteinek elhanyagolása, valamint az egységes benyomás kialakításának igénye arra utal, hogy Kopilović az impresszionista festészet számos központjában megfordult. Ezt támasztja alá a Bácskai Napló egyik 1908. évi cikke is: „... a müncheni évek után Párizsba került, jelenleg Firenzében tartózkodik, de nemsokára Rómába megy befejezni tanulmányait". A továbbiakban az újságíró bejelenti, hogy „... őszre tárlata nyílik Pesten és Szabadkán."

Nem tudunk arról, hogy a kiállítást megtartották volna. Ami Rómát illeti, adatunk van róla, hogy 1908. május 20-án ott járt.[15] A budapesti Képzőművészeti Akadémia hallgatóinak jegyzéke szerint Kopilović az 1908/09-es iskolaévben másodéves egyetemista volt (!?).

Ez a bejegyzés minden iskoláztatásával kapcsolatos elképzelést megkérdőjelez, annál is inkább, mert a következő évekből semmilyen feljegyzésünk sincs róla. Jóval később, az 1935-ben kiadott Művészeti Lexikonban a következőket olvashatjuk róla: „A budapesti iparművészeti iskolában Morellinél fafaragói képesítést szerzett. Később festészetet tanult Budapesten. Kiállításokon nem vett részt."[16]

Bár az enciklopédia szerint „festő és grafikus", müncheni és másutt végzett tanulmányairól nem esik szó. 1909 végétől, franciaországi útjától egészen a világháború kitöréséig semmit sem tudunk róla. Az enciklopédia adatai tehát annak a két iskolának a nyilvántartásán alapulnak, amelyeknek tanítványa volt. Mivel a Nemzeti Szalon és más intézmények kiállítóinak jegyzékén nem szerepel, joggal feltételezhetjük-e, hogy nem vett részt a képzőművészeti életben? Mindenesetre a háború kitöréséig a Művészszövetségnek sem volt tagja. Azt is feltételezhetjük, hogy talán visszatért szakmájához, vagy pedig valahol hivatalnoki állást vállalt.

A háború idején az egyik budapesti kórház sebesültjeként ismerkedett meg későbbi feleségével, Terézzel. Első gyermekük meghalt; a második — Mária nevű lánya Dániában van egy családnál, amely örökbe fogadta; Károly nevű fia Budapesten él, grafikusként dolgozik.

Sajnos a Károlytól kapott adatok nagyon is szerények. Néhány iraton és egy szüleiről készült fényképen kívül semmi sincs a birtokában. Csu-

pán édesanyja elbeszélése alapján tud arról, hogy apja festőművész volt.[17]

Ugyancsak 1957-ben elhalálozott édesanyja visszaemlékezésére alapozva feltételezi, hogy azért jöttek el Magyarországról, mert apja részt vett az 1919-es eseményekben. A kellemetlenségek elkerülése végett Kopilović Szabadkát választotta, mert barátai itt állást biztosítottak számára. A társadalombiztosító topolyai kirendeltségének főnöki tisztségét töltötte be, és hivatali lakást is kapott. Munkahelyi elfoglaltsága mellett Kopilović rendszeresen festett, és részt vett a művészek megszervezésében. Kopilović, Bicskei és még néhány művész azonnal javaslatot tettek egy művésztelep létrehozására. Kezdeményezésük iránt Topolyán megértést tanúsítottak. Az akkori Zichy park gyakori gyülekezőhelye volt a művészeknek. Baranyi Károly, Oláh Sándor és mások találkoztak ott. Balázs G. Árpád is abban a parkban ismerte meg a heves mozdulatú, hallgatag festőt, aki váratlanul megbetegedett.

A Hírlap 1924. március 19-i számában jelent meg az utolsó, közvetlenül Kopilovićtyal kapcsolatos hír: „Meghalt egy topolyai festő."

Az újságíró említést tesz budapesti, müncheni, párizsi és olaszországi tanulmányairól. Szerinte „anyagi nehézségek miatt" lépett hivatalba, halálát „sarlach" okozta.

Kopilovity Károly elmondta, hogy édesanyja nem tudott munkába állni, mert nem ismerte az államnyelvet. Mivel el kellett hagynia lakását, úgy határozott, hogy illegálisan visszatér szüleihez Magyarországra. Mindenét eladta és a Szabadkától nem messze fekvő határmenti Kelebiára költözött, hogy egy alkalmas pillanatban átmehessen. Budapestre nincstelenül érkezett meg 1924—25 telén két gyermekével.

A művész hagyatékának felkutatására tett eddigi kísérletek mindmáig eredménytelenül végződtek.

Az évek során csupán három festménye került elő, de egyikről sem tudni, honnan származik. *Férfiarckép*[18] és *A bácstopolyai park és templom*[19] című képei alatt Stevan Kopilović jelzés áll. Az utóbbiról már Balázs G. Árpán is írt annak idején. *Szűzanya gyermekével, Krisztussal* című harmadik napvilágra került munkája másolat. Ezekről a képekről édesanyja elbeszélése nyomán Károly is említést tett: állítólag tiszteletdíj fejében kerültek egy orvoshoz.

Ezek a képei már nem lírai hangvételű tájfestmények. A *bácskatopolyai park és templom* sűrű festékkel, expresszív hozzáállással készült. A nehéz, zöld lombkoronák közül határozottan tör fel a torony sárga felülete. A templom teteje, a háttér épületeinek körvonalai és az árnyékban levő fák az ibolyaszín különböző árnyalataiban pompáznak. A borongós ég felhői szürkésfehér ólomtömegek. Ahol fény éri a parkot, ott a sárgát használja, mint a toronynál, míg az árnyas részeket zölddel festi meg, és sötétkékkek hangsúlyozza. A képi élmény drámai és súlyos: festményét mégsem sorolhatjuk legjobb alkotásai közé. Ugyanilyen expresszivitás sugárzik *Férfiarcképéről*. A festéket símítókésével gyors

mozdulatokkal vitte fel a vászonra. Tömör bajuszú parasztot ábrázol félprofilban, kék háttérrel. Sötétbarna ruházatán ibolyaszín visszfények. Inge világoskék. Napégette arcgödreiben vöröses árnyak. Ősz üstöke világoskék folt. Mintha lélegzetvételnyi idő alatt készült volna az egész portré, olyan ösztönösségre és gyorsaságra vallanak ecsetvonásai.

A *Hajó a Szajnán* című képétől megtett út logikusnak tűnik ugyan, de mégis titokzatos marad, hisz ez a két alkotása alapján aligha rajzolhatjuk meg festőnk mozgási terét. Rokonságot mutat az alföldi festőkkel: Tornyaival, Baloggal, Kosztával. Ezek a halálát közvetlenül megelőző években, 1922—23-ban keletkezett képei rendkívül meglepőek. Annál is inkább, mert a haláláról hírt adó írás „idillikus tájfestőként" említi, amit ezek az alkotásai semmiképpen sem igazolnak.

Jelenlegi ismereteink szerint Kopilović a párizsi ízlésen nevelkedett lírai impresszionisták közé tartozott. Háború utáni két képe ugyanis nem elegendő ahhoz, hogy — másféle — sokkal átfogóbb képet alkothassunk róla. Kopilović életműve tehát a vajdasági képzőművészeti életben való tevékeny részvétele ellenére is rejtély marad.

Egyes adatokból kitűnik, hogy az első világháború után olyan csoportban fejtett ki tevékenységet, amely a művészek szervezett fellépését szorgalmazta. 1923. november 15-én együtt állít ki Szabadkán Oláh Sándorral, Balázs G. Árpáddal, Baranyi Károllyal, Fischer Marcellel, Hódi Gézával, Lenkey Jenővel, Sinkó Boriskával és Krizsanovszkival. Ez az első kiállítás, amelyen biztosra mondhatjuk, hogy részt vett, pedig akkor már két évtizede festett. Az 1923. december elsején megalakult Vajdasági Képzőművészek Szövetségének egyik alapítója volt.[20] Oláhhal és Lenkeyvel együtt beválasztották a Szövetség első zsürijébe. Társaival együtt mindent megtett a topolyai művésztelep megalapítása érdekében. A vajdasági kultúra úttörőinek ez a reménye csak 1953-ban vált valóra, amikor Zenta után Topolya is művésztelepet alapított.

Bár Stipan Kopilović életműve töredékes és feltáratlan, mégis értékes része századunk első két évtizede vajdasági képzőművészeti életének. Rajta kívül még néhány, ugyancsak jelentős egyénisége van közösségünknek, akiket még nem öleltünk fel tartományunk képzőművészetének egy lehetséges áttekintésébe.

Az olyan alkotók szerepe, mint amilyen Stipan Kopilović, nem volt jelentéktelen az ízlés ápolásában és a képzőművészeti alkotás lényegi vonatkozásainak tudatosításában. Amíg alkotónk napfényben fürdő, levegős színeket vitt a bajmoki templom boltívei alá, a többi szabadkai művész még csak nem is ismerte 1907—1908-ban keletkezett impresszionista képeinek színáradatát. Telcs lehorgonyzott a bécsi akadémizmusnál. Jelena Čović nem tudott megszabadulni a Müncheni Akadémia patinás hangulatától, Angelina Mačković pedig megmaradt a vasárnapi festők színvonalán. Bencze Ferenc mindvégig hű volt a száraz akadémista realizmushoz, akárcsak Szirmai Antal, Blaskovich-Bátori és a többi — nemcsak szabadkai — festő.

Először a zrenjanini Streitmann Antalnak (1850—1918) sikerült meghonosítania vidékünkön a nagybányai plein air festészetet 1904 körül. Ő rendezte meg az akkori Magyarország általános iskolásainak első gyermekrajz kiállítását 1903-ban. A köréje csoportosuló festőkből alakult meg 1910-ben a *nagybecskereki impresszionisták köre,* amely közvetlen kapcsolatot jelentett Nagybánya és vidékünk között.

Pechán József, az izzó palettájú poentillista kézírású festő — akinek sárga, piros és zöld foltok remegnek képein ibolyaszínű visszfényben — 1903-as tárlata katalógusában a következőket írta: „A legfontosabb érték nem más, mint valamiféle formaszerkezetben, színkompozícióban és vonalszintézisben megnyilvánuló ritmus. A sajátos jelleg a művész egyéniségéből adódik. Ez azt jelenti, hogy kívülálló nem határozhatja meg a művészet fejlődésének irányát, mert a művész nem cselekedhet meggyőződése ellenére."[21]

Az említett művészek és rajtuk kívül még jónéhány alkotó küzdelme bizonyíthatja, hogy „tespedt és zsíros" síkságunkon a művészet kreatív harcot vívott önnön lényegéért. Az európai központokkal kialakított élénk és tarka forgatagban a bajmoki borbély, a kóbor impresszionista Stipan Kopilović balszerencsés életműve mindenképpen az érdemesebb és értékesebb példák közé tartozik.

Fordította *Garai László*

Jegyzetek

[1] Počeci jugoslovenskog modernog slikarstva (A modern jugoszláv festészet kezdetei). Modern Művészetek Múzeuma, Belgrád, 1972. december — 1973. január, 18. old.

[2] Uo. 18. old.

[3] Lazar Trifunović: Srpsko slikarstvo 1900—1950 (Szerb festészet 1900—1950). Belgrád, 1973. 48. old.

[4] Németh Lajos: Modern magyar művészet. Budapest, 1972., 24. old.

[5] Schóber Béla: Kopilovity István, Bácsország, 1904. október, 9. szám, 12. old. — A magyar szakirodalom Kopilovits, Kopilovich és Kopilovity István néven említi.

[6] Uo.

[7] Schóber Béla grafikus ugyanabba az iskolába járt, mint Kopilović, csak 1910 és 1914 között.

[8] „A régi katalógus szerint — mondja Schóber — a következők olvashatók a képen: Christus am Kreuz. Hintergrund nachtlicher Himmel über der Stadt Jerusalem." A kép a bajmoki templom számára készült, de mindvégig a községházán maradt. A második világháború után — még az ötvenes évek előtt — egy sikertelen restauráció során tönkrement és elveszett.

[9] Az Akadémia titkárságának 1903. VI, 3/654 számú igazolása.

[10] Művészeti Lexikon, Budapest, 1966. II. kötet 459. old.
[11] A Bajmoki Község 1908. április 23-án kiadott 1908/78 számú igazolása.
[12] Az említett község 1909/23 számú igazolása.
[13] A régi templomot Jakobey festette 1889-ben. Még ugyanabban az évben tűz ütött ki a főoltár előterében, ami után a templomot kibővítették. Jelenlegi formáját 1907-ben nyerte el, amikor Stipan Kopilović, befejezte az újonnan épült részek festését.
[14] A szabadkai Városi Múzeum műgyűjteményében Kopilović következő alkotásai találhatók:
Kikötő — olaj, vászon, 37,5×46 cm, bal alsó sarkában K. 07 megjelöléssel, száma: U — 466
Tájkép — olaj, vászon, 46×38 cm jobb alsó sarkában K. 07 megjelöléssel, száma: U — 463
Hajó a Szajnán — olaj, vászon, 38×36 cm, bal alsó sarkában K. 08 megjelöléssel, száma: U — 451
[15] A müncheni akadémia titkárságának igazolása alján egy olvashatatlan római pecsét, amelyen az 1908. május 20-i dátum szerepel.
[16] Művészeti lexikon. Szerkesztette: Éber László, Budapest, 1935. I. kötet, 581. old.
[17] Beszélgetés Kopilovity Károllyal Budapesten, 1972. 2. 8.
[18] Férfiarckép — olaj, karton, 44×37 cm, Stevan Kopilović megjelöléssel, a szabadkai Városi Múzeum tulajdonában, U — 712 nyilvántartási számmal.
[19] A bácstopolyai park és templom — olaj, karton, 48,5×60 cm, jobb alsó sarkában Stipan Kopilović megjelöléssel, a szabadkai Városi Múzeum tulajdonában, U — 454 nyilvántartási szám alatt.
[20] Bácskai Hírlap, 1923. november 28. és december 1.
[21] A budapesti Művészház egyik 1913. évi katalógusa.

Rezime

Slikar Stipan Kopilović (1877—1924)

Bajmočki slikar — po zanimanju berber — Stipan Kopilović, nedovoljno poznata ličnost vojvođanske umetnosti rodio se pre sto godina 24. marta 1877. U godinama kada se opredeljuje za slikarstvo dolaze do izražaja najkonzervativnija shvatanja u umetnosti, naročito u provincijskoj sredini, iako Subotica nije bez likovnog života. Put koji je prešao koliko je uobičajen za ono doba, toliko je i karakterističan u rekonstruisanju lika ovog znatiželjnika i lutalice, slikara impresioniste. On nije tražio građansku legalizaciju svoje umetničke profesije u vidu akademske diplome.

Prema dosadašnjim saznanjima Kopilovića možemo uvrstiti u red nadahnutih impresionista, školovanih pod uticajem Pariza, jer njegove posleratne slike — ostalo ih je samo dve — za stvaranje drugog, sveobuhvatnijeg dojma nisu dovoljne. Tako, Kopilović ostaje zagonetka, uprkos svome angažovanom prisustvu u likovnom životu Vojvodine: jedan je od osnivača Udruženja likovnih umetnika Vojvodine, i nalazi se među tadašnjim inicijatorima osnivanja umetničke kolonije u Bačkoj Topoli.

Stipan Kopilović je neshvatljivo brzo nestao iz sećanja. Posle smrti njegova dela izlagana su još nekoliko puta a zatim ga je prekrio zaborav. Sačuvano je svega jedanaest njegovih slika i četiri zidne kompozicije u bajmočkoj, katoličkoj crkvi. Ipak, minimalna umetnička zaostavština stavlja ovog slikara u red najtalentovanijih vojvođanskih umetnika u prve dve decenije našeg stoleća.

Summary

The Painter Stipan Kopilović (1877—1924)

A painter from Bajmok — barber by profession — S. Kopilović, whose reputation as an artist of Vojvodina has been understimated, was born a hundred years ago on the 24th of March 1877. At the time when he decided to become a painter the conceptions of art were most conservative, especially in provincial circles, although Subotica was not without activities in the fine arts. His artistic development, common as it was under the circumstances, is nevertheless significant if we want to reconstruct the image of this inqusitive artist and wanderer, a painter of impressions. He did not seek conventional legalisation of his artistic status by aquiring an academic degree.

According to our present knowledge Kopilović can be listed with the impressionist inspired by the influence of the Paris school. His pos — war paintings — only two of them remain — are not sufficient to authorize a different categorization. Thus Kopilović remains an enigma, in spite of his active presence in the artistic life of Vojvodina: one of the founders of the Fine Arst Association in Vojvodina, he was also among the founders of the Art Colony in B. Topola.

S. Kopilović was ununderstandably soon forgotten. After his death his works were exibited several times, however, thereafter he vanished from memory. Only eleven of his paintings have been preserved and four wall paintings in the Catholic Church of Bajmok. Nevertheless, his few surviving works rank him among the most talented artists of Vojvodina during the first two decades of our century.

(A. M. V.)